

УДК 336.647/.648;

О. А. Осовський,
доцент, к. е. н., доцент кафедри менеджменту,
Житомирський державний технологічний університет

ПРОБЛЕМИ ФІНАНСУВАННЯ РОЗВИТКУ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В ПРОЦЕСІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

У статті визначаються організаційні та правові основи фінансового забезпечення, здійснюється групування особливостей, притаманних організації фінансів малих підприємств. Визначені напрямки фінансового забезпечення діяльності малих підприємств шляхом удосконалення фінансового планування. Визначено схему оцінки фінансового стану малого підприємства завдяки введенню до переліку комплексно-оціночних показників додаткових показників динамічної платоспроможності.

Organizational and legal bases of the financial providing are determined in the article, grouping of features, inherent organization finances of small enterprises is carried out. Certain directions of the financial providing of activity of small enterprises are by the improvement of the financial planning. Certainly chart of estimation of the financial state of small enterprise due to introduction to the list complex evaluation indexes of additional indexes of dynamic solvency.

Ключові слова: структурна трансформація, фінансові ресурси, форми фінансового забезпечення, малі підприємства, фінансові показники, державна фінансова підтримка.

Key words: structural transformation, financial resources, forms of the financial providing, small enterprises, financial indexes, state sponsorship.

ВСТУП

Розвиток малого підприємництва як самостійного і незамінного елемента ринкової економіки є одним із дієвих важелів розв'язання таких економічних і соціальних завдань, як сприяння структурній трансформації економіки, зміцнення економічної бази регіонів, швидке насичення ринку товарами та послугами, послаблення монополізму і розвиток конкуренції, впровадження досягнень науково-технічного прогресу, підвищення експортних можливостей країни, забезпечення зайнятості значної частини населення. Проте практика господарювання вітчизняних малих підприємницьких структур свідчить, що за результативністю вони ще не посіли належного місця відповідно до світового досвіду ринкових перетворень. Головною проблемою в цьому є нестача фінансових ресурсів як для підтримки свого бізнесу, так і для подальшого розвитку своєї справи. Тому питання про розробку державного та ринкового механізму фінансового забез-

печення діяльності малих підприємницьких структур не позбулося актуальності й на сьогодні.

Проблемам організації і управління фінансами підприємницьких структур присвячені роботи багатьох вітчизняних вчених І.О. Бланка, С.А. Буковинського, М.Д. Бедринця, З.С. Варналія, А.І. Воротиної, В.І. Грушка, А.І. Даниленка, А.М. Поддєрьогіна, М.І. Савлука, В.М. Федосова а також зарубіжних фахівців О. Бірмана, Є.Ф. Бріггема, А. Гроппеллі, В. Дяченко, Б. Коласса, М. Крейніної, Е. Нікбахта та інших. Однак дослідження, в яких комплексно розглядалась проблема фінансового забезпечення малого підприємництва, з визначенням джерел і структури їх формування, практично відсутні.

ПОСТАНОВКА ЗАДАЧІ

Метою даної статті є оприлюднення методико-методологічних засад щодо фінансового забезпечення діяльності малих підприємств в умовах трансформації економіки — розкрит-

тя ролі малих підприємств у забезпеченні фінансової стабільності держави; обґрунтування основних напрямів стратегії фінансового забезпечення малих підприємницьких структур; узагальнення світового та вітчизняного досвіду побудови системи фінансової підтримки малих підприємницьких структур.

ВИКЛАДЕННЯ ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Фінанси підприємницьких структур як об'єктивне явище, яке зумовлене виробничим процесом в умовах товарно-грошових відносин, є різноманітними фондами фінансових ресурсів, які створюються і використовуються на підприємстві для фінансового забезпечення процесу розширеного відтворення і соціальних потреб працівників. Функції фінансів малих підприємств здійснюються за загальними принципами будь-якого іншого за організаційно-правовою формою суб'єкта господарювання. Але процес утворення фінансових ресурсів має відмінні риси, через те що масштаби, форми і види виробничо-господарської діяльності малих підприємств суттєво впливають на вибір джерел фінансування і їх структуру, зокрема за ознаками: величини утворення стартового капіталу; оборотності капіталу та наявності зовнішньої підтримки.

Дослідження фінансової діяльності суб'єктів малого підприємництва засвідчило, що у структурі джерел фінансування питома вага власних фінансових ресурсів становить 36—40%. Щодо формування первинних фінансових ресурсів, з якими підприємство розпочинає свою діяльність, то за останні роки відбулося їх зростання майже в 6 разів. Найбільшу питому вагу у структурі власних фінансових ресурсів займають спеціальні фонди і цільове фінансування (28—30%), нерозподілений прибуток (3—6%) і сума амортизаційних відрахувань (0,4—0,6%). Тому ні прибуток, ні амортизаційні відрахування не є суттєвими для фінансування діяльності, а це змушує до мобілізації фінансових ресурсів за рахунок залучених джерел [2].

Щодо зовнішніх джерела, то найбільшу питому вагу займають кредиторська заборгованість перед іншими суб'єктами господарювання та партнерами по операційній діяльності (50—55%), довгострокові та короткострокові кредити банків (5—8%). Така структура зовнішніх джерел фінансових ресурсів є не опти-

Таблиця 1. Питома вага власних коштів малих і середніх підприємств у структурі джерел фінансового забезпечення

Країни	Підприємства з кількістю працівників, осіб		Середня питома вага власних коштів
	Від 1 до 10	11-99	
Франція	30,1	31,7	31,9
Німеччина	10,1	12,7	14,0
Україна	41,0	34,0	37,0

Джерело: [1].

мальною, адже в країнах з розвинутою ринковою економікою кредиторська заборгованість малих підприємств становить 15—20%, кредити банків та інші позикові кошти 45—55%. Для прикладу порівняємо склад власних коштів вітчизняних та європейських підприємств (табл. 1).

Сьогодні на фінансове забезпечення діяльності малих підприємств суттєво впливає державне регулювання організаційних процедур на етапі створення суб'єктів малого підприємництва, вибору системи оподаткування, здійснення зовнішньоекономічної діяльності, інвестування та платіжно-розрахункових взаємовідносин, які визначають складові формування власних фінансових ресурсів підприємства. До однієї з найбільш громіздких сфер регулювання діяльності малих підприємств віднесено чинну систему оподаткування. В Україні діють понад 1,7 тис. нормативно-правових актів, а механізм стягнення податків має фіскальну спрямованість. Проте особливістю у взаємовідносинах малих підприємств з бюджетною системою є те, що поряд з чинною системою оподаткування вони мають можливість застосування спрощених методів оподаткування (фіксований податок, єдиний податок, спец. патент). Переваги та недоліки кожного із діючих способів оподаткування пов'язанні з визначенням найбільш низького рівня виникаючих податкових зобов'язань, що, в свою чергу, забезпечує збільшення обсягу власних фінансових ресурсів [3].

Фінансове забезпечення діяльності суб'єктів малого підприємництва шляхом отримання твердої валюти досить незначне. Частка експорту в загальній кількості виробленої продукції малими підприємствами складає біля 5%. Для порівняння: частка малих та середніх підприємств в експорті США складає більше 20%; Голландії, Бельгії, Німеччини, Японії — 35—40%; Польщі — 50%. Тому більш інтенсивний розвиток малого підприємництва в даному напрямі вимагає створення розгалуженої мережі кредитування експорту; впровадження систем його пільгового оподаткування; створення системи страхування зовнішньоекономічної діяльності; інформаційного забез-

Таблиця 2. Основні показники фінансового стану підприємств для оцінки кредитоспроможності

Показник	Орієнтовне значення
Коефіцієнт швидкої ліквідності	1 і більше
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,2 і більше
Коефіцієнт загальної ліквідності	1,5 і більше
Коефіцієнт автономії (незалежності)	зростання
Коефіцієнт фінансової залежності	наближення до 1
Прибутковість реалізації	зростання
Рентабельність продаж	зростання
Рентабельність усього капіталу підприємства	зростання
Оборотність власного капіталу	зростання
Оборотність мобільних коштів	зростання
Оборотність дебіторської заборгованості	зростання
Оборотність кредиторської заборгованості	зростання
Коефіцієнт відновлення (втрати) платоспроможності	наближення до 1
Коефіцієнт виконання бюджету готівки	наближення до 1
Індекс ліквідності обігових активів	1 і більше

печення щодо здійснення експортної діяльності [4].

Незацікавленість українських комерційних банків у кредитуванні малих підприємств, як правило, пов'язана з тим, що вони не в змозі виконати заставне зобов'язання; негативні зміни кон'юнктури на ринку грошей посилюють ускладнення в платоспроможності позичальника; робота з клієнтами, які одержує невеликі кредити, є трудомісткою і низькорентабельною. Тому все це зумовлює необхідність удосконалення структури вітчизняної кредитної системи шляхом доповнення другого рівня спеціалізованими банківськими установами та створенням третього рівня з віднесенням до нього страхових і пенсійних установ; кредитно-гарантійних установ; спеціальних установ з мікрокредитування з вирішенням нормативно-правових питань їх діяльності.

Узагальнення основних напрямів державної фінансової підтримки малого підприємництва в країнах з розвинутою ринковою економікою (на прикладі США, Японії, Франції, Німеччини, Італії) засвідчує, що в цих країнах визначаються не розміри малих і середніх підприємств, а виділяються ті з них, які в умовах розвинутої ринкової економіки не можуть існувати без державної фінансової підтримки. Тому напрями даної підтримки є добре продуманими, динамічними, з чітко організованими механізмами дії [4].

Сучасний процес становлення і розвитку малого підприємництва в Україні відбувається в умовах різкого обмеження фінансових ресурсів державного та місцевого бюджетів, що, насамперед, вимагає визначення пріоритетів державної фінансової підтримки за критерієм найменшої бюджетомісткості. Такими є опосередковані методи фінансової підтримки, які пов'язані з пільговим оподаткуванням (подат-

кові знижки, податкове кредитування, податкові канікули, вилучення певних сум із оподаткованого прибутку); пільговим кредитуванням (безоплатні кредити, кредити за пониженими ставками) та з наданням державних гарантій і поручительств, а також впровадження системи держзамовлень та держконтрактів, особливого порядку нарахування амортизаційних відрахувань [1].

Адресне фінансування розвитку малого підприємництва можливо здійснювати через державні донорсько-цільові програми за такими напрямами: формування початкового капіталу, підвищення професійної підготовки кадрів, підтримка інноваційних розробок.

Важлива роль у процесі фінансування малого підприємництва належить кредитним спілкам, які одночасно є громадськими організаціями та фінансовими установами. Кредитні спілки здатні задовольнити попит малих підприємств на фінансові послуги, які комерційними банками пропонуються на не вигідних умовах. Так, за період 2000—2010 років частка кредитів, які надані кредитними спілками на розвиток приватного підприємництва, зросла в понад 20 разів. Здійснювався значний вплив на покращення фінансово-кредитних відносин між малими підприємствами і комерційними банками, для останніх необхідне спеціальне фінансування для компенсації їх додаткових витрат, яке пропонується здійснювати такими способами: виділення комерційному банку грошових засобів для компенсації різниці в процентних ставках між звичайним і пільговим кредитом; надання певних пільг при оподаткуванні прибутку комерційного банку, який надає кредити малим фірмам.

Звичайно, практика господарювання підказує, і це правильно, що для того, щоб фінансово допомогти суб'єкту господарювання з боку держави чи кредитних установ, необхідно перевірити, на якому рівні, хай навіть початковому, знаходиться фінансовий менеджмент. Оцінка фінансового стану малих підприємств є не тільки важливим індикатором ефективності їх господарювання, але й дозволяє визначитись щодо вдосконалення інвестиційної, кредитної політики, а також служить обґрунтуванням необхідних заходів щодо вдосконалення фінансової підтримки підприємництва.

Аналіз сучасних методик оцінки фінансового стану, що використовуються у вітчизняній та зарубіжній практиці, виявив систему по-

казників, які комплексно оцінюють різні сторони фінансово-господарської діяльності малих підприємств. Розрахунок показників, що відображають наявність, розміщення і використання фінансових ресурсів (табл. 2), дозволить визначити, яку малі підприємства мають ліквідну позицію, чи є вони надто ризиковими клієнтами банків, чи зростає фінансова залежність малих підприємств від кредиторів та інвесторів.

Аналіз прибутковості й рентабельності малих підприємств покаже чи є ці показники нижчими, ніж в цілому по підприємствах України (що можна взяти з даних Держкомстату). Це також засвідчить про ефективність їх господарювання. Показники ділової активності як важливі індикатори господарювання підтверджують наявність певного рівня ділової активності малих підприємств, і знову ж в порівнянні з середнім значенням по підприємствах України відобразить ступінь використання ними оборотних засобів.

Звичайно, гірше те, що розроблені вітчизняні методики аналізу фінансового стану підприємства не дають аналітику об'єктивної картини через наявні недоліки, а саме: мають виключно статичний (моментний) характер, а це обмежує їх аналітичну цінність, хоча в ринкових умовах господарювання більшу цінність має динамічна характеристика; платоспроможність ототожнюється тільки з можливістю повернення боргів (не береться до уваги виконання платіжних зобов'язань за рахунок позикових коштів, тільки власні). Тому останні три показники дають певною мірою динамічну характеристику процесу.

ВИСНОВКИ

Відмінні особливості, які притаманні організації фінансів малих підприємницьких структур, полягають: у величині утворення стартового капіталу (оскільки підприємництво в незначних масштабах не вимагає великої кількості виробничих фондів); у властивості високої оборотності капіталу, яка досягається в основному за рахунок використання прямих зв'язків, спрощених і вдосконалених форм організації промислового виробництва, максимального наближення виробництва до споживачів продукції, застосування готівкових розрахунків.

Однак, можливість освоєння невеликих сегментів ринку, вразливість від несприятливих макроекономічних чинників призводить до нестабільності доходів малих підприємницьких структур. Саме з цих причин складовою їх фінансового забезпечення пропонується вважати такі елементи системи державної фінан-

сової підтримки, як спеціальне фінансування, пільгове кредитування та гарантування позик; пільгове оподаткування та особливий порядок амортизації.

Вітчизняна система державної фінансової підтримки малого підприємництва засвідчила, що за набором елементів, за функціями впливу вона подібна до розвинених ринкових країн, але через відсутність належного механізму її застосування реалізується не повною мірою, що не сприяє створенню економічно і соціально значимого сектора малого підприємництва, спрямовує підприємницьку активність на стихійний розвиток з характерним у більшості випадків, порушенням чинного законодавства. Як наслідок, розширюється база "тіньового" ринку і його негативний вплив на функціонування економічної системи в цілому.

ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Основними напрямками та заходами подальших наукових досліджень з даної проблеми є розробка методологічних засад фінансово-економічного забезпечення стратегії інноваційного розвитку економіки України за участю суб'єктів малого підприємництва, а також практичне впровадження отриманих результатів в законодавчому та нормативно-інструктивному забезпеченні діяльності та розвитку малих підприємницьких структур.

Література:

1. Бедринець М. Д. Фінансове забезпечення діяльності малих підприємницьких структур: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.04.01 "фінанси, грошовий обіг і кредит" / Бедринець М. Д. — Ірпінь: Національна академія державної податкової служби України, 2004. — 16 с.

2. Статистична інформація щодо джерел фінансування суб'єктів підприємницької діяльності [Електронний ресурс]: офіційний сайт Державного комітету статистики України. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

3. Про оподаткування прибутку підприємств. Закон України № N 2755-VI (2755-17) від 02.12.2010 [Електронний ресурс]: офіційний сайт Верховної ради України. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=334%2F94-%E2%F0>.

4. Фінансова діяльність суб'єктів господарювання [Електронний ресурс]: учебники онлайн / Воловець Я. В. — Режим доступу: <http://bookz.com.ua/6/8.htm>.

Стаття надійшла до редакції 26.09.2011 р.